

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 76 Őubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SAĐCILIĐIN İKİ HÂLİ: SAĞ POPÜLİZM VE İDEOLOĞİK SAĞ ADNAN MENDERES-AYDIN MENDERES ÖRNEĞİ

TWO ASPECTS OF RIGHTISM: RIGHT-WING POPULISM AND THE IDEOLOGICAL RIGHT THE CASE OF ADNAN MENDERES-AYDIN MENDERES

Zümrüt BAHADIR*

Öz

Halka yönelik, halkçılık olarak adlandırılan popülizm dünyayı hızla kuşatmaya başlamıştır. Türkiye’de özellikle 1950 sonrası siyaset düzlemine yerleşen popülist anlayış kendisinden sonra gelen siyasi partileri ve liderleri etkilemiştir. Popülizmin herkese seslenen sesi siyasette kendine çok çabuk yer bulmuştur. İdeolojik partiler ve liderler popülizmin herkesi içine alan kuşatıcılığı karşısında etkili hale gelememişlerdir. Popülizm söylemlerini ideolojik söylemlere göre oldukça hızlı biçimde yaygınlaştırmış ve kendini kabul ettirmiştir.

Türk siyasal hayatında popülist propagandalar öne çıksa da ideolojik söylemleri olan liderlerde bulunmaktadır. Bu çalışmada Türk siyasal hayatında popülist söylemin öncüsü sayılan Adnan Menderes ile entelektüel birikimi ile öne çıkan ve siyasal hayatta ideolojik söylemlere sahip olan Aydın Menderes söylem temelinde karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, İdeoloji, Söylem, Adnan Menderes, Aydın Menderes.

Abstract

Populism, which is characterized by a gravitation towards the public, has begun to spread rapidly around the world. The populist approach, which settled in the plane of politics in Turkey particularly after 1950, has affected the political parties and leaders that emerged after that period. The all-encompassing voice of populism has found a place in politics very quickly. Ideological parties and leaders were unable to establish influence against the all-inclusive comprehensiveness of populism. Compared to ideological discourses, populism has established itself and spread its discourses very rapidly.

Although populist propaganda stands out in the political life of Turkey, there are also leaders with ideological discourses. In the present study, Adnan Menderes, who is regarded as the pioneer of populism in the political life of Turkey, and Aydın Menderes, who adopted ideological discourses in the political life and stood out with his intellectual background, will be compared in terms of their discourses.

Keywords: Populism, Ideology, Discourse, Adnan Menderes, Aydın Menderes.

*Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID ID: 0000-0002-6724-5980, zmrubahadir92@gmail.com

Giriş

İdeoloji sözlükte siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Popülizm ise politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika olarak ifade edilmiştir. İdeolojinin ve popülizmin toplumda bir karşılık bulabilmeleri için söyleme ihtiyaçları vardır. Söylemi ise kişinin düşüncesini yazılı, sözlü ya da farklı araçlarla ifade etmesi olarak tanımlayabiliriz.

Türk modernleşmesinin gelişimiyle birlikte ideolojiler batıdan ithal edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte batılı görünmenin batılılaşmadan önce gelmesi siyasal düzleme ideolojiden çok popülizmin hâkim olmasına yol açmıştır. Nihayetinde popülizm ideolojiyi bastırarak onu neredeyse siyasal arenadan dışlamıştır. Çok partili hayata geçiş ile birlikte seçmenlerin eğilimlerine dikkat etmek, politik söylemi bu şekilde kurmak eskisine göre önem kazandı. 1950 ve sonrasında Türk siyasal hayatında popülist liderler ve popülist partiler hâkim olmaya başlamıştır.

Popülizm nasıl söyleme ihtiyaç duyuyor ve kendini popülist söylemlerle var ediyorsa, ideolojinin de söyleme ihtiyacı vardır. Kendini söylem üzerinden üreterek farklı görüşlere ulaşmak zorundadır. Nitekim popülist söyleme sahip liderler olabileceği gibi, ideolojik söyleme sahip liderler de bulunmaktadır. Bu açıdan Demokrat Parti ve onunla özdeşleşmiş olan Adnan Menderes siyasal alana popülist söylemleri yerleştirmiş bir başvekidir. Oğlu Aydın Menderes ise iktidara gelememiş olmasına rağmen ideolojik söylemlere sahip bir liderdi. Bu çalışmanın temel amacı sağ görüşe sahip olan iki lider seçerek, siyasete yaklaşımlarının ifadesi olan söylemlerini karşılaştırmaktır. Bu seçim yapılırken yazar Adnan Menderes ve Aydın Menderes isimleri üzerine karar kılmıştır. Adnan Menderes denildiğinde akla Aydın Menderes'in geliyor olması onların hem baba-oğul olmalarından hem de ikisinin aktif siyasetin içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu iki lider her ne kadar aynı ideolojik görüşe sahip olsa da söylem yönünden ayrılmaktadır. Bu iki liderin söylemleri bize modernleşmenin Türk siyasal hayatına getirilerini, siyasal hayatımızı yönlendiren lider profillerini ve bu liderlerin toplumda bulunduğu karşılıkları anlatması bakımından önemlidir. Çalışmada, ideolojik sağ ve popülist sağ, söylem bazında incelenerek Türk modernleşmesinde nereye oturdukları tartışılacaktır.

1) Sağ Popülizm

Popülizmin ortaya çıktığı yer Çarlık Rusya olarak düşünülmektedir. Çarlığın baskıcı rejimine karşı yeni bir yol arayan aydınların "halka doğru" gitmesiyle Rus popülist hareketi başlamıştır denilebilir. Rus popülizminin önderlerinden olan Peter Lavron, Tarihsel Mektuplar adlı eserinde ülkedeki eşitsizliğe, adaletsizliğe ve yoksulluğa dikkat çekerek Rus gençliğini halka doğru yönelmeye davet ediyor, halk ile seçkinler arasında açılmış olan uçurumun kapatılmasının halka doğru gitmekle aşılabileceğini ifade ediyordu. İşte bu halka yönelik Rus popülizminin ortaya çıktığı yer oldu. "*Rus popülizmi, halk anlamına gelen 'narod' sözcüğünden türetilen Narodnik olarak biline geldi.*" (Toprak, 2013, 23).

Terim olarak popülizm ise 1890'lı yıllarda ABD'de ortaya çıkmıştır. Popülizm Amerika'da yeni bir yol arayışı anlamına gelmektedir. 1892 yılında Amerika'nın büyük iki partisine karşı (Demokratlar ve Cumhuriyetçiler) kurulmaya çalışılan Halk Partisi destekçilerinin bulunduğu terimdir, isim babası olarak David Overmyer kabul edilmektedir (Toprak, 1992, 4).

Popülizm ortaya çıkmasıyla beraber yeni bir tartışma doğurmuştur. Bu tartışma popülizmin nasıl tanımlanacağı üzerinedir. Her yazar yahut düşünür popülizme farklı bir boyuttan yaklaşıyor, ona en uygun tanımı getirmeye çalışıyordu. Nihayetinde tüm bu tanımlarda ortak nokta "halkın iradesi ve halka yönelik" olmaktadır.

1800'lü yılların son çeyreğinde ortaya çıkmış olan popülizm hızlı bir biçimde dünyaya yayılmaya başlamıştır. Elbette bu süreçte uğradığı noktalardan biri de Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorluğun dağılmasının ardından Anadolu'da filizlenen Türkiye Cumhuriyeti devleti olmuştur. Osmanlıda popülizmin karşılığı "halkçılık" olarak okunabilir. İkinci Meşrutiyet ile beraber "halkçılık" kültür, dil ve folklor alanında kök salmaya başladı. Dergilerde, gazetelerde halk bilimi üzerine çalışmalar yürütüldü, Türkler üzerine etnografik makaleler yayımlandı. Bu tür çalışmalar popülizmin siyasal boyutunu oluşturdu ve nitekim Toprak'ın da ifade ettiği gibi "*halka doğru giden Jön Türkler'in Halk Fırkası'nı kurmaları doğaldı.*" (Toprak, 2013, 26).

Toprak'a göre Türkiye'de iki çeşit popülizm söz konusudur. Bunlardan ilki entelektüel popülizm ikincisi ise siyasal popülizmdir. Entelektüel popülizm ulus devlet olma sürecindeki kapitalist sisteme uyum sağlayamamaktan kaynaklanan, gelenekçi ve köktenci öğeleri bir arada içeren, ulusal değerleri kırdan arayan, sınıfsal ayrışmaları yadsıyan bir popülizm anlayışıdır (Toprak, 1992, 18). Bu anlayışa uygun olan dönem tek parti dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu dağılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman ülke henüz kapitalist sisteme ayak uydurmuş değildi. Çiçeği burnundaki Cumhuriyetin siyasal partisi, Halk Fırkası (Sonraki dönemlerde Cumhuriyet Halk Fırkası ve Cumhuriyet Halk Partisi), çeşitli ilke ve inkılaplar ile devleti bir yandan modernleştirmeye bir yandan kalkındırmaya çalışıyordu. Halk Fırkasının önemli ilkelerinden olan halkçılık ilkesi entelektüel popülizmin bir yansımasıdır. Halka yönelik Osmanlı'nın son zamanlarında başlamış, 1918 yılında Türk Ocağı'na üye bazı kişiler Köycüler Cemiyeti'ni kurmuştur. Bu isimler arasında Halide Edip, Reşit Galip gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları bulunmaktadır (Öztürkmen, 1998, 48). Bu köye yönelik Cumhuriyet'in ilanından sonra devam etmiştir. Yeni kurulmuş devletin rejim ve inkılabının bekçisi olarak görev üstlenen birçok aydın köye yönelmiş ve köyün cumhuriyete ve devrimlere ayak uydurması gerektiği konusunda yazılar yazmıştır. Nitekim bir başka örnek olarak Köy Enstitülerini ele alabiliriz. Temel amacı köylülerden sağlanacak imkânla köylüyü eğitmek olan Köy Enstitüleri, köylerde yeni rejime uyum sağlamayı ve gelişmeyi temel almaktadır. Bu eğitimlerin bir başka etkisi aydınlar dışında köy üzerine yazan, köyde yaşamının farklılığına dikkat çeken köy edebiyatının oluşmadır (Öztürkmen, 1998, 66). Köye olan bu yönelik köydeki bir takım gelenekleri yıkmak isterken öte yandan geleneğin devam ettirilmesi şeklinde paradoksal bir süreç olarak devam etmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkasının bütün halkı temsil ettiğine dair söylemi ve özellikle imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle vurgusu sınıfsal ayrışmaları yadsıyan anlayışı da bir tür entelektüel popülizmdir.

Entelektüel popülizm tek parti döneminin sona ermesiyle, 1950 yılında, yerini siyasal popülizme bırakır. Tek Parti döneminde halkçı düzen aslında halkın katılımına açık değildir. Halk için halka rağmen anlayışına sahip olan CHP halkı aynı zamanda siyasal alandan dışlamıştır. *Demokrat Parti'den itibaren popülist söylem siyasal yaşamımızla bütünleşir. Zaman zaman Ecevit'in "köy-kent"lerinde olduğu gibi entelektüel boyut canlanırsa da, Özal'dan Demirel'e söylem "siyasal" netlik kazanır. Son seçimlerde Demirel'in kullandığı "Halkın devleti", "halkın parlamentosu" ve "halkın hükümeti" çağruları bu tür bir popülist söylemin tipik örneğidir. Ayrırım gözetmeksizin tüm halkı aynı potada eritmek ve gerçekçiliği ne olursa olsun, topyekün çözümleyici önlemler önermek "siyasal popülizm" in özelliklerindedir.* (Toprak, 1992, 18). Taggart popülizmi halk desteğini sağlamak ve bu desteğin arttırılması için başvurulan bir teknik olarak benimsemektedir (Yetkin, 2016, 71). İktidara gelmek isteyen her partinin halkın desteğini alması gerekmektedir ve politikalarını buna göre geliştirirler. Ancak söylem düzeyinde popülist olmayan partilerle popülist partiler birbirinden ayrılmaktadır.

1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti (DP) ezici bir üstünlükle iktidara gelmiş, halk 27 yıllık tek parti dönemine son vermiştir. Halkın siyasal alandan dışlanıp askeri-sivil bürokrat kesimin halka yaptığı baskı, ekonomik anlamda toplum ile devletin bütünleşememe hâli, kültürel alanda yine toplumun devletin yaptığı reformlara hızlı biçimde uyum sağlayamaması DP'nin işine yaramış; halkın tek parti dönemine olan siyasal, ekonomik, dini temelli tepkisi DP'yi iktidara taşımıştır. Nitekim DP'nin iktidara gelirken kullandığı "Yeter Söz Milletindir." sloganı popülist söylemin en tipik örneğidir.

Yetkin bize popülizmin karakteristik unsurları olduğunu ifade eder: Seçkincilik karşıtlığı (anti-elitizm), aydın karşıtlığı, kurulu düzen karşıtlığı, siyasetçilere karşı güvensizlik, dinsellik, bilim ve teknoloji düşmanlığı ve geçmişe duyulan özlem (Yetkin, 2016, 71-72). Popülizmin bu öğeleri söylem bazında da kendini gösterir.

"Popülist söylemin halka referansı, halkın endişelerininin dikkate alındığının, halkın çıkarlarının korunmasının öncelikli olduğunun, kamuya yakınlık hissedildiğinin ve isteklerinin tam olarak bilindiğinin vurgulanması biçiminde gerçekleşir." (Yetkin, 2016, 72). Menderes şu konuşmasında tam da halkın çıkarlarını gözetken ve isteklerini vurgulayan bir tutum sergiler: *"Neler yapacağız? Onu bu toprak haykırıyor bize! Medeni bir ülkede olanlardan, eksik ne varsa, hepsini sırasıyla yapacağız. Yol yok. Yapacağız. Köye su, yol götüracağız. Toprak verimsiz. Arttırma çarelerini arayacağız. Topraksız köylüye toprak vereceğiz. Ev yok, çimento sanayi ve gıda yok, başta şeker sanayi kuracağız. Giyecek az, mensucat fabrikalarını genişleteceğiz, arttıracağız. Elektrik yok, santraller yükselteceğiz. Okul yok, yapacağız. İşçinin geleceğe güvenle bakmasını sağlayacağız..."* (Aydemir, 1969, 228-229). Menderes'in bu sözleri topraksız köylüyü, güvencesi olmayan işçiyi, işsiz bir kitleyi, evi olmayanı, karnı aç olanı velhasıl tüm halkı ilgilendirmektedir. Halkın neyi eksik ise onun karşılanacağını ifade eden Menderes aslında toplumdaki çok temel bir noktaya temas etmiş olur. Halis Çetin'in, Türk toplumunun doğduğu yere bağlı olduğunu fakat duyduğu yere daha sadık olduğu ifade eder bu yüzden de Türk toplumunda insanlar kimin ekmeğini yerse onun kılıcını çeker saptamasını doğru kılmaktadır. Çetin'e göre bu anlayış: *"siyasal arenada, oy verme davranışlarına, siyasal partilerin propaganda söylemlerine, rant ve çıkar ilişkilerine, yolsuzluk ve popülizme*

neden olan temel anlayıştır.” (Çetin, 2004, 85). Menderes’in neler yapacağına dair demeci kitleleri kendine çeken popülist söylem örneklerinden biridir.

DP iktidara geldiğinde dahi onun popülizmini sınırlayan etkenler bulunmaktaydı. Asker-bürokrat kanat Türkiye’de güçlü idi ve bu kesim DP üzerinde bir çeşit baskı aracıydı. DP’nin kurucuları sonuçta CHP’nin içinden çıkmışlardı ve tek parti döneminin zihniyetini hâlâ içlerinde barındırıyorlardı. Bu yüzden tek parti dönemini bütün olarak sorgulayamamışlardı. Tüm bunlara rağmen CHP döneminde sivil toplum örgütlerinin gelişmemiş olması, halkın siyasal söylemden dışlanmış olması, DP’nin popülist söyleminde işe yaramıştır. Halkçı söylem halkı siyasal yaşama dâhil eden söylemle ikame edilmiş, patronaj ilişkileri siyasal yaşamın parçası olmuş, popülizmin sınırlayan etkileri yerini onun önünü açan etkilere bırakmıştır (Sunar, 1983, 2079). . Örneğin TBMM başkanı Refik Koraltan Ankara Samandağ’da yaptığı şu konuşma dikkat çekicidir: “Sabık hükümetin kullandığı jandarma ve polisin müsteveli Fransızların kullandığı Ermeni ve Fransız polislerden daha menfurdur.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 501). Koraltan jandarma ve polisin, Ermeni ve Fransız jandarma ve polisinden kötü oluşunu ifade ediyor. Tek parti döneminde asker ve kolluk kuvvetleri ülkenin seçkin kesimiydi. Halkı bir nizama sokmak isteyen, halk için halka rağmen çabalayan CHP bu kuvvetleri halka karşı kullanmıştır. Burada Koraltan temelde I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemindeki acıları hatırlatarak halkın o günkü duygularını uyandırmaya çalışmaktadır. DP bu söylemle asker ve bürokrat kanadı eleştirirken halka acılarını hatırlatarak DP’nin halkın yanında olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

27 yıllık tek parti iktidarı bir kitle desteği olmaktan çok bürokratik seçkinlerin hâkimiyetine dayanmaktaydı. Halkçı ideoloji de halkın desteğine değil inkılaplarla toplumu reformize etmeye dayanıyordu. Bu sebeple halkçılık toplumsal gerçekleri yansıtan bir proje niteliğindedir oysa DP halkçılığı böyle bir proje olmaktan çıkartıp kitlelerin istek ve özlemine yönelik, halkın siyasal katılımına açık popülist bir ideolojiye dönüştürmüştür (Sunar, 1983, 2081).

Halkın egemenliğine yapılan vurgu, devamlı olarak halktan konuşulması, liderin halkla kendini özdeşleştirerek konuşuyormuş gibi davranması halkın dikkatini çeken bir iletişim olanağı sunar. Bu tarz bir iletişim ise popülizmin özünü oluşturmaktadır (Yetkin, 2016, 72). Menderes’in yurt gezilerinden birinde yaptığı konuşmada söyledikleri bu açıdan yorumlanabilmektedir. “Yüksek medeni seviyeli büyük milletimiz, kin ve nefretlerden asla hoşlanmamakta, siyasi partilerin kardeş gibi geçinmesini bahtiyarlıkla seyretmektedir. Komünizm içtimai ve iktisadi bir mezhep olmaktan çıkmış ve komünistler hürriyetlerimize kem gözle bakan düşmanların birer aleti, birer casusu olmuştur.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 529). Bu konuşmada Menderes’in halkı yücelttiğini ve kendini halkla özdeşleştirdiğini görebilmekteyiz. Aynı zamanda bu sözde Menderes bütün bir halkı temsil etmemektedir. Bir söz bir bağlam içinde değerlendirilir. Yani “gösterge ile belirlenen iletinin bütünü, göstergenin yalnız düz anlamında değil, büyük ölçüde yan anlam ilişkilerinden, edimsel yönün sezdirimlerinden çıkarılmalıdır.” (Göktürk, 2016, 40). Aynı sözcük farklı eylemlerde farklı anlamlar kazanmaktadır. Menderes’in bu konuşması da söz-eylem kuramı içinde değerlendirilebilir. Buradaki “millet” sözcüğü aslında kendisine oy veren ve vermeyen herkesi kapsıyormuş gibi görünmektedir. Oysa burada Menderes ülke içindeki komünist fikre sahip olanları eleştirmekte onları bu “millet” söylemine dâhil etmemektedir. Popülist söylemlerde kavramların içi iktidar tarafından istediği gibi doldurulabilmektedir. Menderes’in kastettiği millet söylemde herkesi kapsıyormuş gibi gözükse dahi aslında yalnızca kendine oy verenleri kapsamaktadır. Bu da çoğulcu fikirleri değil kendini destekleyen çoğunluğun fikirlerinin ön plana çıkmasına ve söylemde sürekli bu çoğunluğun vurgulanmasına yol açar. Popülist lider kendini, kendine oy verenlerle özdeşleştirip, onlara yönelik söylemler geliştirir.

“Demokrat Parti kitlelerin siyasal hayata girişini iki temel boyut üzerinde değerlendirmiş ve seçmen desteğine dönüştürmüştür: Birincisi geniş tabana dayalı ekonomik kalkınma; ikincisi devlet toplum bütünleşmesi. Cumhuriyetin ilkeleri devlet toplum bütünleşmesi kapsamına alınmıştır.”(Sunar, 1983, 2082). Geniş tabana dayalı ekonomideki amaç ülkenin ekonomik kurumsallaşmasını gerçekleştirmek, özel teşebbüsün gelişmesini sağlamak ve uluslararası piyasaya açık bir ekonomik kalkınma yaşamaktır. Liberal bir anlayış sergileyen DP üyeleri zaten CHP’yi tek parti döneminde ekonomideki devletçi uygulamalardan dolayı eleştirmiştir. Devletçi ekonomik politikanın değişmesi iktisadi hayatta komutacı devlet yerine araçsal devleti getirmiştir. Bu da özel teşebbüsü bir nebze olsun rahatlatan bir girişimdir.

DP’nin geniş tabana dayalı ekonomik sisteminde özel girişimin önü açılrsa dahi aslında liberal politikalar değil daha geniş kapsamlı devletçilik anlayışı var olmaktadır. Bu geniş devletçiliği Sunar bize şöyle açıklar: DP bir yandan ekonomik teşkilatlanmayı gerçekleştirirken öte yandan özel teşebbüse ara mal üretmeye başlamıştır. Böylece özel teşebbüse şunu yap, bunu yapma diyen komutacı devlet olmaktan çıkmış vasıta devlet olmuştur (Sunar, 1983, 2083). Devletçilik anlayışının değişimini Bayar’ın şu konuşmasından

anlayabilmekteyiz: “Eğer yerli sanayimiz mevcut himayelerden istifade edemiyorsa kabahat kanunlarda değil bizzat kendisindedir. Burada bir nokta üzerinde duracağım size emniyetle söyleyebilirim ki, milli ekonomi bakımından sanayimiz tamamıyla emniyet altına alınmış bir vaziyettedir. Evvelce hükümet önden gitsin, biz arkadan gelelim diyorduk. Bugün şartlar değişmiştir. Sizler ve vatandaşlar önde, hükümet de imkânlarıyla sizleri desteklemek durumundadır.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 499).

“Popülizm açısından yakınlık duygusu kurulan halk, kendisini oluşturan insanların büyük ölçüde benzer çıkarları paylaştıkları ve benzer yüze sahip oldukları tahayyülünde homojen bir kategori (sınıf) olarak kabul edilir.” (Yetkin, 2016;73). Bu durumda halk solidarist, koparatist ve tesanütçü anlayışla algılanır. Bu sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış kitle bir toprak parçası, vatan, üzerinde yaşar. Vatan denilen toprak parçası, halkın kültürünün parçası olan vatan sevgisiyle üzerinde yaşayanları birleştirmektedir. Bu birlik ve bütünlük süreci sürekli vurgulandığı zaman popülist söylemin başat unsuru olmaktadır. Böylece vatan tekilleştirilirken aslında üzerinde yaşayan halk da tekilleştirilmiş olunur (Yetkin, 2016, 74). Vatanın halkla bu biçimde özdeşleştirilmesiyle birlikte, halkın iradesini temsil ettiğini sürekli vurgulayan iktidar da doğal olarak bu özdeşlemeye dahil olmaktadır. Nitekim 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra muhalefet, DP’yi sert biçimde eleştirmiştir. Bunun üzerine Emin Kalafat Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada: “6-7 Eylül’den söz etmek vatanperverlikle bağdaşmaz. Muhalefetin harekât hattının vatanperverane olmadığını geçen haftalarda da söylemiştim...” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 625) diyerek muhalefeti vatani sevmemekle suçlamıştır. Kendisini bu özdeşleştirmeye tabi tutan bir iktidar için politikalarının eleştirilmesi demek halkın doğal olarak da vatanın karşısında olmak demektir. Bu yüzden DP iktidarı 6-7 Eylül olaylarına yol açan politikasından dolayı eleştirildiğinde muhalefeti kolaylıkla vatani sevmemekle suçlayabilmektedir.

“Popülist söylem, kendini yeniden üretebilmek için her zaman bir düşmana gereksinim duyar. Popülist retorik, tutarsız seçmenleri ve birçoğunu dahil eden, diğerlerini dışarıda bırakan ikna edici dilsel çok yönlü stratejilerle karakterize edilir.” (Wodak, 2003, 133). Menderes 1953 yılındaki 3. basın toplantısında yaptığı konuşmada, demokrasinin kuruluş döneminde olduğunu ve bu sırada memleket davalarının açıkça konuşulmasını ifade ediyor ve “Vazife başına geldiğimiz zaman amele arasında, talebe arasında bazı solcu ve ticanilik gibi sağcı tahriklerin doğurduğu hadiselerle karşılaştık. Hürriyetten faydalanarak hürriyeti yok etmek isteyenler var.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 537) diyordu. Menderes de popülist söylemi için bir düşman belirlemiş gözükmektedir. “öğrenciler arasında yayılmış olan solculuk” ve “gerici faaliyetler” birer düşman olmaktadır. Nitekim Demokrat Parti içindeki muhalefet de Menderes için bir düşmandı. Bu muhalefet 1955 yılında DP’den ayrılıp başka bir parti kurmaya karar verdi. Başbakan Menderes Demokrat Parti’nin 15-18 Ekim 1955 tarihleri arasında yapılan Dördüncü Büyük Kongresi’nin kapanış nutkunda “Herhangi bir partiden bir mebus seçildikten sonra, çok kısa bir zaman içinde hiçbir ciddi sebep olmadan hizipler kurularak kabileler halinde o partiyi terk etmek değil, onun hasımı canı olarak karşısına dikilmekte bir mahsur görülüyor, hatta bu, siyaset kahramanlığı telakki olunabilecek kadar gaflet ve delalet içinde hareket olunuyor.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 609) diyerek bu muhalefeti eleştirmiştir. İki söyleminde ortak noktası “düşmanı” dışarda bırakan ve halkı “düşmana” karşı uyaran söylemin benimsenmiş olmasıdır.

Demokrat Parti iktidara geldikten kısa bir süre sonra Kuzey Atlantik Paktı’na (NATO) katıldı. NATO’ya katılmanın ardından Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün söylemleri oldukça dikkat çekicidir. Menderes NATO’ya kabulden sonra şunları söylemiştir: “Bu müspet gelişmeye hükümetimizin takip etmekte olduğu ve milli bir politika olarak umumi efkârımızın da kuvvetle desteklemekte bulunduğu müstakar, barışçı ve azimli siyasetin tabii bir neticesi nazariyle bakmak doğru olur.” Yine Menderes’in “Memleket içindeki memnunluk, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne herhangi bir taraftan yöneltilebilecek bir taarruza sonuna kadar karşı koymak azminde olduğu herkesçe bilinen Türk milletinin kendisini müdafaada yalnız kendi imkânlarıyla iktifaya mecbur kalmayıp başta Birleşik Amerika olmak üzere bütün batı demokrasilerinin fiili işbirliğini sağlamış bulunmasından ileri gelmektedir.” açıklaması ve dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün “Bu pakt, Türkiye ile beraber bütün dünyanın emniyetini de sağlayacaktır.” (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 487) açıklaması birer popülist söylem örneğidir.

NATO, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından başlayan soğuk savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne karşı kurulan ve üye ülkelerin güvenliğini sağlamak amacıyla olan askeri bir teşkilatlanmadır. Menderes “barışçı” bir siyasetten bahsederken aslında Sovyetlere karşı, askeri bir teşkilatlanma içine girerek korunmayı ummaktadır. Barışçı bir siyaset NATO gibi -bünyesinde bulunmayan ülkelerle gözdağı veren- bir teşkilatlanmayla bağdaştırılmamalıdır. Nitekim Köprülü’nün “bütün dünyanın emniyeti” olarak gördüğü NATO aslında dünyanın öteki kutbu, SSCB, için öngörülmüş savaş ortaklığıdır.

DP döneminde liberal politikalara ağırlık verilmiş devletçilik geri plana itilmeye çalışılmış, yabancı sermaye teşvik edilmiştir. Menderes yabancı sermaye konusuna verdiği önemi şu sözlerle dile getirmiştir: “Hiçbir milli ekonominin başka ekonomilerle işbirliği yapmadan kalkıp ilerleyemeyeceği bütün dünyanın bildiği bir

hakikattir. Bütün memleketler, ancak bu işbirliği yolu ile kalkınmışlardır. Bunun aksine bir tek delil ve örnek mevcut değildir. Bizim de bu yolu takip etmemiz mukadderdir. Bunun içindir ki Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu çıkarmayı bir vatanperverlik vazifesi telakki etmiştik." (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 643). Yabancı sermayeyi teşvik, özel sektörün kalkınma hamlelerinde bir araç olarak kullanılması aslında bir iktidarın uyguladığı ekonomik politikayı göstermektedir. Kalkınma da yabancı sermayeye dayalı bir politika geliştirmek ile vatanperverlik arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Yabancı sermayenin teşvik edilmesi iktisadi bir politikadır, böyle bir politikayı bazı kesimler destekler bazı kesimler desteklemez. Yabancı sermayenin ülkeye gelirken olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur. Bundan dolayı da muhalefet yabancı sermaye politikası eleştirilebilmelidir. Ancak DP'nin yabancı sermayeyi teşviki "vatanperverlik" olarak nitelemesi bu politikanın eleştirilmesini engellemektedir. Vatan sevgisi toprak üzerindeki herkesi kuşatan ve bütünleştirici bir sevgi olarak kodlanmaktadır. Vatana dil uzatılmayacağı için onun iyiliğine yapılan işlere de dil uzatılmaması gerekir. Böylece aslında çok basit politika araçları söylem bazında milli bir mesele olarak lanse edilip, dokunulamaz alan olmaktadır. Bu dokunulmaz alanda iktidar partisi dilediği gibi at koşturabilmektedir.

Popülist söylemler yapısı gereği esnek söylemlerdir. Yani popülizm bugün hararetle savunduğu görüşün yarım tam tersini savunabilir. Bu tarz bir söyleme örnek olarak Kıbrıs meselesinde yürütülen propagandayı örnek verebiliriz. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 1 Nisan 1954 tarihinde bir milletvekilinin sorusu üzerine şu cevabı verir: "Dost ve müttefik Yunanistan'ın devlet adamlarıyla vaki görüşmelerde Kıbrıs meselesi üzerine herhangi bir muhabere veya müzakere cereyan etmiş değildir. Bunun sebebi, Türkiye'nin Kıbrıs meselesi diye bir şey mevcut olmadığı mütalâasında bulunması ve Kıbrıs'ın hâlen İngiltere'ye ait olduğuna göre bu ada hakkında Yunanistan ile ikili konuşma yapılmasının caiz olmamasıdır." (Bilge, 1996, 339). Köprülü bu dönem Kıbrıs'ı bir mesele olarak addetmek istememekte ve bunu söylem düzeyinde "Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur." şeklinde yansıtmaktadır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma korkusu bu söylem politikasının süratli bir biçimde değişmesine sebep olmuştur. Kıbrıs bir sorun olmaktan çıkmış artık bir "milli dava" olmuştur. Burada esnek söylemin yanında dikkatimizi çekmesi gereken bir başka şey ise "milli" söylemiyle siyasal alanın dışına çıkarılan politikalar. Bir siyasal politikayı "milli" mesele olarak ilan etmek onun tartışılmasının önünü kesmek demektir. Bu şekilde tartışma dışı bırakılan politikanın içi iktidarın isteği gibi doldurulabilir. Örneğin Kıbrıs meselesi üzerine söyleyecek ya da geliştirecek farklı politikası olan muhalefet bunu dilediği gibi tartışabilirdi. Fakat bu meselenin "milli" ilan edilmesiyle beraber Kıbrıs sorunu siyasal tartışmanın dışına çıkarılmıştır. Artık iktidar bu meselenin içerisini dilediği gibi doldurma özgürlüğüne sahip olmaktadır. Nitekim milli mesele olarak addedilen Kıbrıs, "Kıbrıs Türkiye'den başka kimseye verilemez." den (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 626) 1956 yılında taksim tezine dönüşmüştür (Bahadır, 2016, 577). Burada siyasal alanın dışına çıkarılmış bir politikanın, popülist iktidar tarafından söylemsel düzeyde içinin nasıl doldurulduğunu görebilmekteyiz. Bu durum bize iktidarın popülist söylemlerle bir politika hakkında tutarsız ve esnek bir yol izleyebileceğini göstermektedir.

Popülizmin karakteristik özelliklerinden biri olan aydın karşıtlığı da DP'de söylem düzleminde kendini göstermektedir. Örneğin Menderes'in üniversite hocalarına yönelik "kara cübbeliler" (Ağaoğlu, 2011, 126) demesinin altında bir aydın karşıtlığı yatmaktadır. 1956 yılında muhalefet biraz daha artmış üniversite ve basın DP iktidarına karşı eleştirilerde bulunmaya başlamıştır. Adnan Menderes bu eleştirilere karşı muhalefetin üniversite ve basınla iş birliği içerisinde kendisine karşı cephe aldığını söylemekte ve üniversitenin bu muhalifliğine izin vermeyeceğini ifade etmektedir. Üniversitenin münhasıran ilimle uğraşması gerektiğini ifade eder. Bu muhalefete karşı "İstersek çanlarına ot tıklarız." (20. Yüzyıl Ansiklopedisi, 1990, 622). Yine bu söylemin temelinde de aydınlara ve seçkinlere duyulan öfkenin izleri görülmektedir. Bu kullanılan dil siyasal düzlemde oldukça önemlidir. DP hükümeti 1954 yılında %58 gibi rekor bir oyla iktidara gelmiştir. Menderes çoğunluğu temsil ettiğinin bilincindeydi ve söylemini hep kendine oy verenlerin üzerinden kuruyordu. 'İstersek çanlarına ot tıklarız' derken aslında kendini iktidar yapan %58'e seslenmektedir.

"Popülist siyasetin yürütülmesi için bir takım başat unsurlar bulunur. Popülist siyasal söylem -yapısı gereği- çoklu sözel stratejileri kullanan özgün bir retoriğe sahiptir. İçeridekilere karşı dışarıdakiler, iyilere karşı kötüler gibi ikili karşıtlıklar üzerine kurulan retorik, karmaşık konulara basit ve küstah sloganlar ile çapraşık benzetmeler yoluyla desteklenir. İyi ama basit, bilge ama saf olan halk yüceltilerek özgüven aşılanır; buna paralel olarak yozlaşan, çağın gerisinde kalmış olan devlet kurumlarını yönetemeyen yetenezsiz, içe kapanık ve halka ihanet ettiği ileri sürülen seçkinler günah keçisi ilan edilir; temsil sürecinin tamamı ve bağımsız kuruluşlar hedef alınır; böylelikle popülist söylemde bulunanlar tarafından kendilerinin demokrasi araçlarını daha iyi işletecekleri savunulur. Tüm bu stratejiler, ekonomik popülist uygulamalarla desteklenir ve popülist iktidarın başarısı sağlanırlır" (Yetkin, 2016, 79).

DP dönemi Türk siyasal hayatında çok önemli bir yere sahiptir. DP çizgisi kendinden sonra gelen birçok partiyi etkilemiştir. DP'ye karşı halkın sevgisi ve kitle desteği kendinden sonra gelen partilerin özendikleri ve istedikleri bir destek olmuştur. Popülizm ve patronaj sistemi DP'den sonra da partilerin vazgeçemeyecekleri bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. DP'nin popülist politikaları bürokrat kesim ile halkı bütünleşmeye zorlamış, merkez elit toplumsal kitle ile etkileşim sürecine girmiştir (Sunar, 1983, 2086). Demokrat Parti tüm bu yaptığı doğruları ve yanlışlarıyla birlikte popülist dönemin öncüsü olmuştur. Halka doğru gidişi, halk ile bütünleşme çabası DP'yi ve özellikle de Adnan Menderes'i halkın gözünde bir kahraman yapmıştır.

2) İdeolojik Sağ

İdeoloji kavramının mucidi Destutt de Tracy'dir. "İdea" ve "-loji" kelimelerinin birleşiminden oluşan kelime kök anlamına bakıldığında "fikirbilim" anlamına gelmektedir. Tracy'ye göre fikirlerin oluşum süreçleri bilinebilir ve böylelikle toplum yeniden biçimlendirilebilir (Atılğan, 2015;286). Tracy'nin ürettiği bu kavram bir süre sonra sosyal bilimlerin en tartışmalı kavramlarından biri olacaktır.

Dijk "İdeolojiler fikirlerle özellikle de bir toplumsal grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi ve dini düşüncelerle ilgilidir." (Dijk, 2003, 15) diyerek bize ideolojiyle ilgili nispeten sınırlandırılmış bir tanım sunmaktadır. Dijk'in tanımına göre ideoloji kavramının aslında toplumun her alanına -siyaset, din, sosyal-yayıldığını görmekteyiz. Bu durumda ideolojiler; siyasi ideoloji, dini ideoloji, toplumsal ideoloji gibi türlere ayrılmaktadır. Her biri kendi başına özelliklere sahip olan bu ideolojilerin ortaklaştığı nokta ise bir tür düşünce bilimi olmasındandır.

Siyasi ideolojileri "mevcut toplumsal düzeni revize, muhafaza, tahkim ya da alt etmeyi hedefleyen siyasi fikir kümeleri" (Atılğan, 2015, 293) olarak değerlendirebiliriz. İdeolojiler toplumsal düzende iyileştirmeler, değişiklikler, düzenlemeler yapacaksa bunu tek başına yapamaz. Düzende istediği değişimleri yapabilmesi için insanları örgütlemeli ve siyasi eyleme sevk etmeleri gerekmektedir. Bunun için de toplumu ikna edecek söylem gücüne ihtiyacı vardır. Yani kitlelere toplumun hangi kurallara dayanarak işlediğini, işlerin aslında nasıl işlenmesi gerektiğini, bu değişimin gerçekleşebilmesi için ne gibi faaliyetlerde bulunulması gerektiğini topluma ikna edici biçimde söylemesi gerekmektedir (Atılğan, 2015, 294). Burada ideoloji için söylemin önemli bir güç kaynağı olduğunu görmekteyiz.

"Söylem, bildirişimdeki dil kullanımı, ideolojide düşünce ve inanç düzeni olarak tanımlandığında; söylem içinde ideolojiyi barındırır ve ideoloji söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülebilir. Bu bağlamda söylem ve ideoloji arasındaki ilişki, içiçelik de ortaya konmuş olur. İdeoloji söylemin içeriğinde aranmaktayken, farklı bakış açısıyla ortaya konulan tartışma ve görüşler doğrultusunda söylem, ideolojinin yerini alacak biçimde yorumlanmaya başlanmış ve dilbilim terimi olarak kullanılan söylem, felsefenin de temel sözlükçesine yerleşmiştir." (İlgin, 2003, 258). "Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar." (Dijk, 2003, 13). Çünkü "ideolojilerin kendilerini var edebilmeleri, var kalmaları toplumsal üzerindeki etkilerini sağlamaları ve onun bilinç yapılarında kendi izlerini taşımaları ile olasıdır. Bu bağlamda tüm ideolojiler için toplumsalın ikna edilmesi, "rıza"nın sağlanması sorunu büyük önem taşır." (Çoban, 2003, 255). İdeolojisini kabul ettirmek isteyen liderin bu durumda güçlü bir söyleme ihtiyacı vardır. İdeolojik düşüncesini kabul ettirmek isteyen lider popülist liderin geliştirdiği söylemlerden daha farklı söylemler geliştirmelidir. Nitekim popülist söylemlerin karakteristik özellikleri ideolojik söylemlerin içine yerleştirildiği zaman, ideolojik söylem "rıza"ya dayalı olmaktan çıkabilir. Toplum kendi fikri konusunda ikna etmek yerine, toplumda bölünmelere ve kutuplaşmalara yol açabilmektedir.

İdeolojik söylemde toplumsal düşünce biçim egemen ideoloji tarafından tekil olarak belirlenip sınırlandırılmaz. Temel olarak ideolojinin varlığı ve kendini üretme şekli homojen bir yapının oluşmasını engeller (Çoban, 2003, 256). Oysa popülist söylem toplumu homojen bir yapı olarak kabul etmektedir. Böylece egemen kendi düşüncesini bütünü düşünce olarak dayatır.

Adnan Menderes için halk, millet kavramı popülist bir söylem içermektedir. Menderes'in milletten kastı kendine oy veren çoğunluktur. Bütün bir söylemini kendine oy veren çoğunluğun üzerine kurmaktadır. Oysa Aydın Menderes için millet kavramı çok daha geniş bir içeriğe sahiptir. "Türkler bu tarihi ve dolayısıyla bu milleti tek başlarına meydana getirmediler. Orta Asya'dan Anadolu'ya oradan da Rumeli'ye geçerken pek çok kavimde onlar gibi Müslüman oldu. Kader birliği yaptılar. Hatta o toplumun içinde yer alan Gayri Müslim azınlıklar bile meydana gelmekte olan milletin kültürüne ve tarihine katkıda bulundular." (Demir, 46). Aydın Menderes'in milletle ilgili söylediklerinden yola çıkarak milleti nasıl kavradığını anlayabiliriz. Onun için millet kavramı kültür, tarih, coğrafya, din, dil gibi unsurlar içerisinde kavranabilir. Bu kavramlardan soyutlanarak millet kurgulanamaz. İdeolojik milliyetçilik popülist milliyetçiliğe göre daha kapsayıcıdır.

Çünkü toplumu kendine oy vermiş ya da vermemiş olarak toplumu bölmez; kültür, dil, din, tarih birliği gibi unsurlarla tüm toplumu kuşatmaktadır. Adnan Menderes'in milleti/halkı ile Aydın Menderes'in milleti/halkı arasında böyle bir kurgulanış farkı vardır.

Adnan Menderes iktidara gelmiş bir başbakanı ve eylemlerini söylemlerle desteklemeye aynı zamanda söylemlerini de eylemlerle desteklemeye çalışmıştır. Oysa Aydın Menderes hiçbir zaman iktidara gelememiştir. Fakat iktidardaki partilerin doğrularını, yanlışlarını, babasının hatalarını ideolojik çerçevede değerlendirip kendince yollar çizmiş, söylemler oluşturmuştur. Popülist bir lider olan Adnan Menderes muhalefeti kendi iktidarının düşmanı olarak görmekte ve söylemini bu düşmanlığın üzerinden kurmaktadır. Nitekim popülist söylemlerin kendini üretebilmek için düşmana ihtiyaç duymakta olduğunu belirtmiştik. Oysa ideolojinin farklı görüşe "karşı hegemonyaya" ihtiyacı vardır. Karşı hegemonya üzerinden kendine ikna edici bir söylem kurmaktadır. Popülist söylem için, düşman demek hem varlığını sürdürmesi gereken hem de bertaraf edilmesi gereken demektir. Düşman varlığını sürdürmeli ki söylem kendini sürekli biçimde üretebilsin aynı zamanda düşman bertaraf edilmeli ki söylemin eylem düzeyinde de gerçekleştirildiği topluma gösterilebilsin. İdeolojik söylemde karşı hegemonya var olmalı ki ideoloji karşı tarafı ikna edici söylem geliştirebilsin ve kendini toplum üzerinde ikna edici kılabilsin. Bu yüzden ideolojik söylem muhalefeti/karşı hegemonyayı bertaraf etmeye çalışmaz, ikna edici olmaya çalışır. Muhalefeti ikna ederek toplumda gücünü pekiştirmek amacı gütmektedir. Aydın Menderes'in "Eğer bir yerde, bir konuda ihtilaf yoksa ayrı hatta zıt düşünceler yoksa hatta çeşitli çıkarlar çeşitli ideolojiler yoksa çeşitli düşünceler, çeşitli hedefler arasında bir çatışma yoksa o zaman bir uzlaşma da söz konusu olmayacaktır." (Menderes, 1993, 32-33). Aydın Menderes'in bu söyleminden farklı düşüncelere ve ideolojilere bir düşman gibi değil; ikna edilmeyi, uzlaşmayı bekleyen bir dost gibi yaklaştığını görebilmekteyiz. Onun için demokrasi bir uzlaşma alanıdır (Menderes, 1993, 34). Bunun anlamı muhalefet/karşı görüş ile ideolojiler, politikalar üzerinden konuşularak bir uzlaşmaya varılır. Bu uzlaşmanın temelinde de iki tarafın birbirini karşılıklı ikna etmesi yatmaktadır. Bundan dolayı Aydın Menderes'in söylemlerinin temeli Adnan Menderes'in söylemlerine göre daha ideolojiktir.

Popülist söylemlerin esnek yapıya sahip olduklarını ve bugün beyaz dediğine bir süre sonra siyah diyebileceğini ifade etmiştik. Oysa ideolojik söylemlerde dün siyah dediğine bugün beyaz demek olası değildir. İdeolojik söylemler esnek yapıya sahip söylemler değildirler. Çünkü "İdeoloji bilinçte bir kapanmayı ve sabitlemeyi anlatır, bu yüzden değişim anında kapalı olan, bir süre için bir açılma yaşar ve değişim gerçekleşikten sonra tekrar bir kapanma yaşanır." (Çoban, 2003, 256). Bilinçte kapanmayı ve sabitlemeyi anlatan ideolojinin söylemlerinin de dünden bugüne değişmesi ve esnek olması beklenemez. Kıbrıs meselesinde DP'nin geliştirdiği söylem esnek ve değişkendi bu yüzden de popülist bir söylemdi. Aydın Menderes'in yine Kıbrıs ile ilgili olan bir meseledeki yaklaşımına bakarsak onun söyleminin ideolojik olduğu görülebilir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Avrupa Birliği (AB) üyesi yapılmak istenmesi konusunda Aydın Menderes şunları ifade etmiştir: "AB Kıbrıs meselesini kendi kafasında çözmüş ve bunu Türkiye'ye dayatmak niyetindedir. Kıbrıs GKRY'nin yönetimi altında AB'ye üye olacak ve adadaki Türklere en fazlasından bir azınlık statüsü tanınacaktır. Açıkça belli olduğu gibi AB Kıbrıs'la ilgili Yunanistan tezini kabul etmekte ve Türkiye'nin iznini almadan GKRY'yi AB üyesi yapacağını söyleyerek kafasındaki çözümü Türkiye'ye dayatmaktadır." (Menderes, 2005, 188). "AB neden GKRY'yi AB'ye üye yapmak istemektedir? AB'nin GKRY'yi üye olarak kabul etmekteki maksadı doğrudan doğruya Akdeniz'e inmek ve orada bir köşe başı tutmaktır." (Menderes, 2005;189). Aydın Menderes'in söylemine bakacak olursak Kıbrıs'ın AB üyeliğine neden karşı çıktığının altını ideolojik boyutla doldurduğunu görebilmekteyiz. Aydın Menderes için AB taraflı bir yapıya sahip ve kendini konumlandığı alanda hegemon olmak ve bunu korumak istemektedir. Bu yüzden de ülkeler arasında çifte standartlar uygulamaktadır. (Menderes, 2005, 147). Aydın Menderes AB'ye yönelik bu söylemlerini hep korumuştur. Türkiye'nin AB'ye alınması ile ilgili müzakereler hız kazandığı zaman da (2001 sonrası süreç) söylemini değiştirmemiş Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın AB konusunda atacakları adıma dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Menderes, 2005, 195). Aydın Menderes popülist söylemlerle konuya yaklaşıyor AB karşısındaki tutumu bu kadar net olamayabilirdi. Popülist söyleme göre katı olan ideolojik söylem geçişkenliğe kolaylıkla izin vermemektedir. "Kapanma ve tepki duyma özellikleri bir ideolojinin devamı için hayati önem taşırlar, çünkü kapanma olmazsa özne birçok ideolojik uyarana maruz kaldığı için çok çabuk değişik ideolojilerin etki alanına girebilir ve hızlı değişimler yaşanabilir ve bu sürekli olarak devam ederse ideolojilerin devamlarını sağlaması oldukça güçleşir." (Çoban, 2003, 258).

İdeoloji başlı başına bir fikir savunusudur. Karşı fikirlere açıktır. Karşı görüşleri ikna ederek kendi düşüncesinin gücünü pekiştirmektedir. Bu yüzden popülist söylemin karakteristik unsuru olan seçkin, aydın karşıtlığı ideolojik söyleme içkin bir özellik değildir. İdeolojiler ve bunların karşılaşması aslında aydınların buluşma ortamı gibidir. Aydın Menderes aydınlara geleceği inşa ve ihya eden bir misyon yüklemektedir (Demir, tarih yok; 69). Geleceğin şekillendirilmesinin aydınlar aracılığıyla olacağını savunan

bir liderin aydınlara yönelik karşıt, anti-elitist söylemler geliştirmesi beklenemez. Nitekim "Gençler okumalı, okuduğunu öğrenmeli. Doğru bulduklarını anlatmalı, yanlış ve eksik bulduklarını da mutlaka düzeltip tamamlamalı. Okumalı hatta yazmalı ve konuşmalı." (Demir, 678). "Okumayan, düşünmeyen, gelecek vizyonu ortaya koymayan bir siyasetin egemenliği altında olan toplum pusulası olmayan gemi demektir." (Demir, 679). Bu sözler bize Aydın Menderes'in okumaya verdiği önemi ve okumuş aydının siyasete nasıl yön vereceğini göstermektedir.

Aydın Menderes Türkiye'de gelişen siyasi politikaları oldukça yakından takip etmekte ve bunu ideolojik bir çerçevede yorumlamaktadır. Türkiye'nin AB'ye girmek için Gümrük Birliği anlaşmasına yönelik ifadeleri olaya yaklaşımı açısından önemlidir. "Gümrük Birliği'ne girerseniz alınacak kararlarda fikriniz sorulmuyor, oy hakkınız yok, veto hakkınız yok. Ama imza atıyorsunuz ve artık diyoruz ki 'aldığımız tüm kararları uygulayacağız.' Bu şartlar içerisinde herhalde biz bağımsızlığımızı da onurumuzu da korumamış oluruz." (Demir, 368). Aydın Menderes Gümrük Birliğini bağımsızlığımıza zarar verecek bir yapı olarak görmektedir. Dönemin hükümetini bu politikası yüzünden eleştirmektedir. Gümrük Birliği ekonomide başka ülkelerin mallarının ön plana çıkmasına ve yerli malının bu durumdan etkilenmesine neden olabilir. Aydın Menderes bu duruma bağımsızlık gibi kavramlarla yaklaşmaktadır. Popülist söylemin aksine ideolojik yaklaşımlarla duruma özgü yorumlamalar getirmektedir. Nitekim Kürt meselesine yaklaşımı da bu şekilde okunabilir. "Türkiye'de Kürt meselesi vardır. Bunun için uzağa gitmeye gerek yok. Bir takım vatandaşlarımız 'biz Kürdüz ve bundan kaynaklanan isteklerimiz ve meselelerimiz var.' diyorlarsa Kürt meselesi var demektir." (Menderes, 2005, 235). Popülist bir söylemle Kürt meselesi olmadığını dile getiren iktidara karşı Aydın Menderes'in bu konuyu değerlendiriş biçimi daha ideolojiktir. Kürtlere verilecek olan hakların AB'nin zorlamasıyla değil Türkiye'nin kendi isteği ile vermiş olması gerektiğinin altını çizmiştir. Aydın Menderes'e göre Türkiye'nin bunu kendi isteği ile yapması demokratik yolların gelişmesinin önünü açar ama bunu AB'nin dayatmasıyla yapmış olması demokratik yolların benimsenmesinin değil bu yolların arkasından dolaşılmasına neden olmaktadır (Menderes, 2005;236). Aydın Menderes'in olayların özünü kavrayarak kurduğu söylem biçiminde sorunlara karşı üretilen çözümler geçici, anlık çözümler değildir. Oysa popülist söylemler sorunlara karşı anlık, günü kurtarmaya yönelik, pratik çözümler sunmaktadır.

Sonuç

Popülist siyaset kendine içkin bir takım özelliklere sahiptir; halkın yüceltilmesi, çeşitli karşıtlıkların kurulması, karmaşık konular karşısında çarpıcı basit sloganlar kullanılması, esnek ve tutarsız söylem biçimi, aydın karşıtlığı... Popülist söylemler çeşitli popülist politikalarla desteklenerek popülist iktidarların başarısı sağlanmış olmaktadır. İdeolojik siyasette ise halkın yüceltilmesi değil halkın aydınlatılması ön plana çıkar. İdeolojik siyasi lider halkı her konuda bilinçlendirmeye ve düşüncesini kendi ideolojisi yönünde biçimlendirmeye çalışmaktadır. Karmaşık konuları basitleştirmeye çalışsa dahi popülist söylem kadar çarpıcı slogan bulamayabilir. İdeolojik siyaset aydın düşmanlığını içermemektedir. Fikirlerin çarpışması ve karşıt fikirlerin bulunması ideolojik siyaset açısından önemlidir. Çünkü bir ideoloji kendini bir başka ideolojinin karşısında somutlaştırır bu da tek bir ideoloji oluşmasına engel olmaktadır. Popülist söylemlerin aksine ideolojik söylemler tutarlı olmalıdır. Çünkü belli bir düşünce yapısı etrafında örülen bu söylemlerin tutarsız olması demek o ideolojinin değer görmesine engel teşkil eder. Böyle bir durumda o ideolojinin kabul edilemeyeceği anlamına gelmektedir.

DP iktidarı Adnan Menderes'in kişiliği ile özdeşleşmiştir. Menderes tipik bir karizmatik liderdir. Halis Çetin'e göre Türk siyasal kültürü korparatist anlayıştan beslenmektedir. "Zayıf, kötü ve güvenilmez bir doğası olan insanların güçlü, uyumlu ve iyi yurttaşlar haline getirilebilmesi için, onların güdülerini, bağlılıklarını, yatkınlıklarını biçimlendirecek, bencil doğalarını ıslah edecek bir kahraman/ karizma / lidere yani 'büyük adamlar'a, 'büyük insan'lara, 'büyük baş'lara ihtiyaç vardır... Seçimler neredeyse siyasal parti liderlerinin karizmatik kişiliklerinin yarışına sahne olmuştur." (Çetin, 2004, 222-223). Halkın bu tarz lider anlayışı ve popülist söyleme olan yatkınlığı ideolojik söylemin siyasal hayatta popülist söylem kadar yer edinmemesine sebep olmaktadır. Söylemlerini ideolojik düzlemde kuran liderler, partiler Türk Siyasal Hayatı'nda popülist söylemleri olan liderler kadar ön plana çıkamamaktadır. Adnan Menderes'in Aydın Menderes'ten çok daha bilinen bir lider olmasının temelinde de Çetin'in bahsettiği siyasi kültürümüzün etkileri bulunmaktadır.

Türk Siyasal Hayatının gelişim çizgisi belki de siyasi yaşantımızda ideolojik partilerin değil popülist partilerin gelişmesinde rol oynamıştır. İdeoloji ve ideolojik söylem popülist söylemle karşılaştırıldığında sayıca daha az bir kitleye seslenmektedir. Herkesi kuşatmaya çalışmasına rağmen gerek anlaşılabilirliğinin zor olması gerekse söyleminin herkesin dikkatini çekmemesi nedeniyle daha az bir kesime ulaşabilmektedir. Oysa popülist söylemin anlaşılabilirliği ideolojik söyleme göre daha kolay ve akılda kalıcıdır. Bugün akademiye seslenen popülizm yarın kahvedekilere seslenerek her kesime anlayabileceği dilden ulaşmaktadır.

İdeolojik söylem de popülist söylem de politikalar üretmektedir. Ancak üretilen politikaların eleştirilmesi ideolojik söylem için daha kalıcı sonuçlar vermektedir. Çünkü popülist söylemin politikası, savundukları çok hızlı bir biçimde değişmektedir. Popülist sağ liderlerden Süleyman Demirel'in meşhur sözlerinden biri olan "Dün dündür, bugün bugündür." sözü popülist politikaların ne kadar hızlı biçimde değişeceğini ortaya koymaktadır. Nitekim yine Demirel'e ait olan "Siyasette bir gün çok uzun bir süredir." sözü de popülist bir söylemdir. Oysa ideolojik söylemde dün, bugün ve yarın için hemen her şey bir anda değişmez. Bir gün ideolojik söylemde Demirel'in dediği gibi uzun değil aksine çok kısa bir süredir.

Gelişmiş bir toplumda, iyi işleyen bir siyasal yapıda popülist söylemin yerini ideolojik söylemin alması gerekir. İleri demokrasilerde ideolojik söylemler, ideolojik partiler ön plana çıkarken Türkiye gibi ülkelerde popülist partiler ön plana çıkmıştır. Aslında bunun temelinde Türk modernleşmesinin açmazlarının olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Ayşe Kadioğlu Türkiye'nin batılılaşmasıyla ilgili olarak "imajların modernliği modernliğin kendisinden önce gelmiştir" (Kadioğlu, 1999;16) demektedir. Türk batılılaşmasında da batının imajı batının kendisinden önce gelip yerleşmiştir. Popülizmi bu durumda içeriği doldurulmamış batının yansıması olarak alabiliriz. Popülist söylem özellikle 1950'lerden sonra Türkiye'de ideolojik söylemi siyasi alanda bastırması tabiri caizse onu siyasetten kovmuştur.

Sonuç olarak Türk modernleşmesi iyi işleyen bir siyaset sistemi yaratabilmiş olsaydı Aydın Menderes gibi ideolojik söyleme sahip olan liderlerin Adnan Menderes gibi popülist söyleme sahip olan liderlerden daha çok görünür olması gerekirdi. Türk modernleşmesi böyle olmadı, siyasette güçlü olan ideolojik değil popülist partiler olmuştur. Nihayetinde 1950 sonrasında siyasal düzlemimize yerleşen popülizm, 1950 ve sonrasında gelen partileri çevreleyen bir yapı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet (2011). *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atılğan, Gökhan (2015). İdeoloji. Gökhan Atılğan, E. Atilla Aytekin (Haz.). *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde (285-297), İstanbul: Yordam Kitap.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1969). *Menderes'in Dramı?*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bahadır, Hasan Hüseyin (2016). Kıbrıs Diye Bir Sorunumuz Yoktur'dan 1974 Müdahalesine Nasıl Gelindi?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 43(9), 574-580.
- Bilge, Ali Suat (1996) Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri. Gönlübol Mehmet vd.(Ed.), *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995* içinde (338-385), Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çetin, Halis (2006). *Türk Toplum Sözleşmesi Siyasetin Sosyolojik Temelleri*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Çoban, Barış (2003). Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi. Barış Çoban, Zeynep Özarlan (Haz.). *Söylem ve İdeoloji / Mitoloji - Din - İdeoloji* içinde (245-285), İstanbul: Su Yayınları.
- Demir, İdris (Ed.). *Aydın Menderes'in Siyasi Kişiliği*. İstanbul: Medeniyet Üniversitesi Yayınları.
- Dijk, Teun Van (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Yaklaşım. Barış Çoban, Zeynep Özarlan (Haz.). *Söylem ve İdeoloji / Mitoloji - Din - İdeoloji* içinde (13-113), İstanbul: Su Yayınları.
- Göktürk, Akşit (2016). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İlgin, Leyla (2003). Söylem ve İdeoloji. Barış Çoban, Zeynep Özarlan (Haz.). *Söylem ve İdeoloji / Mitoloji - Din - İdeoloji* içinde (285-299), İstanbul: Su Yayınları.
- Menderes, Aydın (1993). *Büyük Değişim İçin*. İstanbul: Emek Matbbası.
- Menderes, Aydın (2005). *Devletin Alınyazısı*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Öztürkmen, Arzu (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunar, İlkay (1983). Demokrat Parti ve Popülizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (Cilt 8. s. 2076-2086), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tercüman Gazetesi (1990). *Tercüman 1900 Yılından 1990'a kadar 20. Yüzyıl Ansiklopedisi*. (Cilt 3.). İstanbul.
- Toprak, Zafer (1992). Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (Ed.), *Tarih ve Demokrasi - Tark Zafer Tunaya'ya Armağan* içinde (41-65). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Toprak, Zafer (2013). *Türkiye'de Popülizm 1908-1923*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Wodak, Ruth (2003). Popülist Söylemler: Yazılı Türlerde Dışlamann Retoriği. Barış Yetkin (Çev). *Document Design: Journal of Research and Problem Solving*, 4(2), 133-148.
- Yetkin, Barış (2016). Popülizmin Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3(4), 68-82.